

TRADICIJSKI JUNAK PETER KLEPEC NA STIČIŠČU IZROČIL

MONIKA KROPEJ TELBAN

V članku je raziskano izročilo o Petru Klepcu, kakor ga lahko zaznamo iz dojemanja ljudi na podlagi analize besedil in konteksta pripovedi o tem tradicijskem junaku v okolju, v katerem se je do danes ohranilo, tj. v dolini Čabranke in zgornje Kolpe na obeh straneh državne meje med Slovenijo in Hrvaško. Prav obmejna lega, ki prvotno ni predstavljala ovire, je z osamosvojitvijo obeh republik povzročila določene spremembe v interpretaciji in percepciji izročila, na katero so vplivale tudi vsebine, ki so se nanašale na druge folklorne junake.*

Ključne besede: Peter Klepec, ljudski junak, folklor, dolina Čabranke in zgornje Kolpe, meja, Slovenija, Hrvaška

The paper focuses on the popular tradition about Peter Klepec as it is detected in the perceptions of people on the basis of textual analysis and the context of the narratives about this traditional hero where they have been preserved to this day: the Čabranka and Upper Kolpa Valley situated on both sides of the state border between Slovenia and Croatia upon their independence. It is this border location, originally not an obstacle, that has led to certain changes to the interpretation and perception of this narrative tradition, which was also influenced by the oral tradition about other folk heroes.

Keywords: Peter Klepec, folk hero, folklore, Čabranka and Upper Kolpa Valley, border, Slovenia, Croatia

Leta 1997 je v zbirki *Glasovi* v uredništvu Marije Stanonik izšla knjiga Jožeta Primca *Okamneli mož*, ki prinaša 14 pripovedi o Petru Klepcu (Primc 1997) in je prebudila zanimanje za tega tradicijskega junaka. Marija Stanonik je uredila tudi zbirko *Poženčanove pravljice* (Ravnikar - Poženčan 2005), prav tako ima zasluge za objavo knjige *Od volkodlaka do Klepca* (Rudež, Rudež in Zima 2010). Objavljeni Poženčanovi in Zimovi rokopisi prinašajo tudi prva zapisa ljudskega izročila o Petru Klepcu.

OHRANJENO IZROČILO O TRADICIJSKEM JUNAKU PETRU KLEPCU

Po poznanosti lahko rečemo, da je Peter Klepec poleg kralja Matjaža in Martina Krpana eden najbolj znanih tradicijskih junakov na Slovenskem in to kljub temu, da se je izročilo o njem ohranilo bolj ali manj le v lokalnem okolju; to so doline Čabranke, zgornje Kolpe in Gerovčice (v občinah Kočevje, Čabar in Delnice), torej v Čabransko-Osilniški dolini, ki je upravno pripadala Kočevskemu gospostvu, medtem ko je območje prek Kočevske do Grobniškega polja sodilo pod oglejske patriarhe, Ortenburžane in Celjane. Po izumrtju slednjih so si del gospostva prisvojili Frankopani in Zrinjski. Med 16. in 18. stoletjem se

* Članek je bil pripravljen v okviru znanstvenoraziskovalnega bilateralnega sodelovanja BI-HR/16-17-105 (*Peter Klepec - junak z dvema domovinama*) in raziskovalnega programa P6-0088 (*Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks*), ki sta bila sofinancirana iz državnega proračuna Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

je območje razdelilo na hrvaški in slovenski del (Primc 1997: 7–12) oz. med avstrijski in ogrski del habsburškega cesarstva. V času Marije Terezije je bila središče tega območja Osilnica. Prvo etnološko študijo, posvečeno Petru Klepcu, je napisala Anja Moric (2015), ki je raziskovala predvsem vprašanja njegove vloge v lokalnih in nacionalnih okvirih ter simbolično oz. alegorično sporočilnost tega lika.

Širši nacionalni pomen je dobil Peter Klepec v Sloveniji v času pomladi narodov, okoli leta 1848, pozneje pa je zanimanje zanj naraslo po zaslugi pisateljev, pesnikov in drugih umetnikov, pa tudi zaradi izobraževalnega sistema, saj ga najdemo v osnovnošolskih berilih. Prvič je bilo izročilo o Petru Klepcu dokumentirano na začetku 19. stoletja; takrat je o njem pisal Janez Zima z Bleda, ko je bil kaplan v Loškem Potoku. Njegov rokopis, ki je nastal predvidoma okoli leta 1828, se je ohranil v Korytkovi zapuščini, objavljen je bil šele pred nekaj leti (Rudež, Rudež in Zima 2010: 93–97). Doslej je veljalo, da je prvi zapis o Petru Klepcu iz leta 1846, ko je neznani avtor pod psevdonimom Sevčan objavil prispevek »Peter Klepec, silni slovenski junak« v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* (Sevčan 1846; Kos 1994: 322; Stanonik 2004: 413), kar pa ne drži, res pa je, da je to prva časopisna objava o njem. Na zapis Janeza Zime je prvi opozoril Marko Smole (2016: 195), potem, ko ga je objavil Ilja Popit.

Tudi Matevž Ravnikar - Poženčan je že pred letom 1847 pisal o Petru Klepcu, saj je njegov rokopis nastal predvidoma vsaj deset let pred objavo povedke o Klepcu v *Novicah* leta 1847. Kakor domneva Ilja Popit, je Ravnikar - Poženčan verjetno slišal svojo različico Klepčeve pripovedi med letoma 1833 in 1838, ko je bil ekspozit na Gori pri Sodražici, ali pa v letih 1838–1842, ko je bil kaplan v Semiču (Rudež, Rudež in Zima 2010: 150–151). Torej sta pred doslej prvim poznanim zapisom nastala že dva, prvi spod peresa Janeza Zime in drugi v Poženčanovem zapisu.

In prav ti različici zgodbe o Petru Klepcu sta osrednji za razumevanje in nadaljnje razpravljanje o Klepčevem izročilu. Zanimivo je tudi, da je kraj Klepčevega izvira v teh zgodbah različen: v Zimovi naj bi se Klepec rodil v Malem Logu,¹ po Poženčanovi pa v Osilnici. Ker sta pomembni za interpretacijo tega izročila, predstavljam obe povedki v celoti:

KLEPZ

Zapisal: Janez Zima, Loški Potok, cca. 1828; NUK: Prvi zbornik Korytkove ostaline, str. 181–186 (nemški rokopis), prevedel Ilja Popit.

Pol ure od Gerova v Malem Logu² se je pred 300 leti rodil neki junak z imenom Klepec. Po rasti je bil majhen. Kot deček je bil pastir. S svojimi sopastirji se je pogosto

¹ Mali Lug je na Hrvaškem, Zima pa je delal v Malem Logu v bližini Ribnice in Loškega Potoka. V pripovedi je omenjeno, da je Mali Log pol ure od Gerova, kar pomeni, da je imel pripovedovalec v mislih danes hrvaški Mali Lug.

² Komentar urednika Ilje Popita: »Mali Log je nekdanj spadal pod Kranjsko, medmurski grof Zrinski pa ga je v Klepčevih letih okrog leta 1650, očitno brez dovolj ostrega nasprotovanja lastnikov in Ljubljane,

prepiral in so ga vsakokrat pretepli. Zaradi pretepanja se je ločil od drugih pastirjev in je sam pasel svojo čredo.

Nekega dne je za nekim gostim grmovjem zaslišal stok in jok. Stekel je tja in opazil nekega moža.

Vprašal ga je: »Kaj ti je?«

Jokajoči mož je rekel:

»Zakaj me sprašuješ? Saj mi tako ne moreš pomagati.«

Po kratkem premoru pa je rekel:

»Dobro. Lahko mi pomagaš, če boš storil tako, kot ti bom zdajle povedal.«

»No, da slišim,« je rekel mali Klepec.

Mož je dejal:

»Nocoj se bom spremenil v vola. Globoko na Ogrskem pa bo tudi neki bogati mož, ki se bo spremenil v vola. Zjutraj bo prišel skozi gozdove v obliki vola k meni. Bova vola in se bova bodla, in on me bo ubil. Kdor bi znal, bi me rešil.«

Klepec je vprašal: »Kako?«

Mož pravi: »Odreži tri enoletne šibe in pridi z njimi jutri ob večernem mraku na tisto in tisto mesto, kjer boš videl dva vola: mene in Ogra. Stopi bliže in se ne boj udariti s šibami vola trikrat po rogeh. Obrnil se bo, in jaz ga bom prebodel in ubil. Če pa tega ne boš storil, me bo on prebodel in ubil.«

[Ta malološki (MaliLoger) vol se imenuje krsnik (kerfnik).]

Klepec je storil, kot ga je bil poučil. Drugi dan je prišel in bilo je vse tako, kot je bil slišal dan prej. Rdečega vola je udaril po rogeh, krsnik pa ga je nabodel in ubil.

Tisti hip je postal krsnik zopet človek in za vselej rešen svoje metamorfoze. Bil je zelo bogat in hkrati skrivnosten. Klepcu se je zahvalil in ga vprašal, kaj si poželi za to odrešitev, rekoč:

»Zaželi si, kar koli hočeš, in vse ti bom dal ali omogočil.«

Klepec si je zaželel nepremagljivo moč.

»Dobil jo boš,« je rekel odrešeni ter izginil od njega.

Zdaj je Klepec odšel do svojih prejšnjih sopastirjev, ki so se norčevali. Šli so nadenj, on pa jih je vse hudo pretepel.

Nekoč je prišel k čredi medved. Pastirji so cvilili in jokali. Klepec pa je medveda ujel, kot bi bil jagnje, in ga nesel domov.

Njegovo moč so poznali povsod. Podal se je na Reko (Fiume), koder je bila vojna med cesarskimi in Turki. Ker sta bili že obe vojski utrjeni, so vojni voditelji sklenili:

»Vsaka stran mora postaviti enega moža, ki naj se pomerita in odločita o zmagi.«

Turki so imeli strašnega velikana, ki se ga je vsak cesarski bal in ga imel za nepremagljivega. Klepec je prišel zraven, ga videl in rekel, da se bo z njim rval, vrgel in ga ubil.

zasedel in s Čabrskim vključil pod Ogrsko in Hrvaško. Pomagala ni niti poznejša tožba za povrnitev posesti« (Rudež, Rudež in Zima 2010: 151).

Sprva so ga pozdravili s smehom, nazadnje pa so mu dovolili boj z velikanom Turkom. Prišla sta si skupaj iz oči v oči. Klepec ga je zgrabil za stopala in ga stisnil, da je Turku pri koncu nožnih prstov ven brizgnila kri. Nato ga je vrgel in to počasi, drugič močneje, tretjič še močneje. Četrtrič pa je vprašal okrog stoječe:

»Kaj naj z njim?« Rekli so: »Kakor želiš.«

Zdaj ga je močno zgrabil, ga vrgel štiri seznje v zemljo, da se je ves zmečkal in takoj umrl. In zmaga cesarskih je bila odločena.

Nato je šel v neko železnino na Reko in je hotel kupiti podkve. Nekaj si jih je ogledal in dejal, da so slabe. Prodajalec je rekel, da če jo raztegne in zlomi, naj kar poskusi, pa mu bo vse podaril. Klepec je poskusil in jih je vseh 19 raztegnil ter šel dalje.

Ko je prišel domov, je šel v gozd z voloma po les. Pred neki hlod ali tram je vpregel dva vola. Vendar z njima ni mogel naprej. Jezen je naložil tram na svoje rame in ga nesel domov ter gnal vola s praznim vozom pred seboj. Ta hlod ali tram je moč še danes videti v Malem Logu pri Klepčevi hiši.

[Op.. Pred začetkom boja s Turki so mu pustili pol dneva in mu dali jesti in piti, kar bi si zaželel. Zaželel pa si ni nič drugega kot vodo in za en krajcar hrušk.]

Nato se je poročil in imel sina.

Potem je znova vdrla strašna turška vojska in pritisnila že od Gerova, Malega Loga itd. Klepec je vzel pet seznjev dolgo in v premeru dva čevlja široko drevo ter stopil nasproti turškim ropotalom. Pretepel je vso vojsko, jo gnal čez Sveto goro proti Osilnici (Osiniutz), nato pa proti Bosljivi Loki (Vaʃail) in jih stisnil v kotu, kjer še zdaj stoji neka vas z vodo v ravnini, ki se imenuje Pri Turkih (zdaj: Turke). Tako je nazadnje vsa vojska skočila v Kolpo, koder je vse pobil.

Zaradi tega junaškega dejanja sta dobila on in njegova vas od cesarja poslani privilegije, ki so jih on in njegovi potomci dolgo uživali. V novejšem času se je neko dekle iz Malega Loga iz Klepčeve hiše poročilo v Osilnico in vzelo spise o privilegijah s seboj. Osilničani so jih skrbno varovali in so kot posestniki teh papirjev, ki so jih natisnili tisti damici, želeli imeti privilegije. Zato se še zdaj pravdajo z Malilogarji.

Klepčeva hiša v Malem Logu še stoji, seveda obnovljena. (Rudež, Rudež in Zima 2010: 93–97)

V tej povedki je torej Klepcu moč podelil kresnik, ki nastopa v podobi vola. Kresnik se namreč – po nekdanjih ljudskih predstavah – kot vol v kresnih nočeh bori s sovražnim kresnikom za dobro letino in blaginjo svojega kraja. Pripovedi o kresnikih, ki se bojujejo na razpotjih z nasprotnim kresnikom, so se v ustnem izročilu ohranile v širšem slovenskem prostoru, medtem ko so na Hrvaškem *krsniki* poznani predvsem v Istri in Dalmaciji (Bošković-Stulli 1960, 2003).

Kresnik je omenjen tudi v Ravninar - Poženčanovem zapisu, ki se nekoliko odmika od Zimovega, a je prav tako pomemben za analizo.

KLEPEZ

Matevž Ravnikar - Poženčan, predvidoma okolica Semiča, ok. 1840, NUK: MS 483, Zvezek XI (nemški rokopis), prevedel Niko Kuret.

Klepec je bil iz Osilnice na hrvaški meji, nezakonski sin. Njegova mati je bila revna. Pastirji, njegovi tovariši so mu v mladih letih pogosto očitali njegovo nezakonsko rojstvo in ga imenovali pankrt, t. j. nezakonskega otroka. Dostikrat so ga topli in ga drugače mikastili. Nekega dne se je naveličal njihovih krivic in je odšel domov. Spotoma ga je srečal vol. Bilo je prav na dan sv. Janeza Krstnika, ko so se navadno voli borili.³ Vol ga je nagovoril: »Kam greš?«

Klepec mu odgovori: »Ne morem več prenašati krivic, ki mi jih prizadevajo moji pastirski tovariši in sem odšel domov.«

Vol: »Ali bi jih rad premagal?«

»O, srčno rad,« je bil odgovor.

»No, potem ti hočem priskrbeti moč, s katero boš vse premagal. Grem v dolino, nasprotnik, t. j. drugi vol bo kmalu prišel do mene na dvoboj. Pojdi z menoj, odlomi tam vejico, ki je letos zrasla, in udari mojega nasprotnika, ki je močnejši od mene. S tem mi boš pripomogel k zmagi, sebi pa pridobil moč, s katero boš vsakogar premagal.« Kakor je vol govoril, tako se je vse izpolnilo. Premagani vol je zbežal zdaj s strašnim mukanjem, Klepec pa je bil silno močan. Po svoji navadi je šel spet s pastirji, le-ti so ga hoteli kakor navadno tudi pretepesti, zato jih je on premlatil in premagal, čeprav so se še tako trudili, da bi mu bili kos. Jokaje so stekli domov in povedali, kaj jim je naredil tisti, ki je bil sicer (vedno) premaganec.

Ko je bila njegova moč splošno znana, da je prišel glas o njem celo do cesarja, ga je le-ta poklical na Dunaj. Klepec pride pred cesarja in ta mu reče:

»Ker toliko slišim o tvoji moči, mi pokaži tu kak dokaz o njej.«

Klepec je zato obrnil vse furmanske vozove, ki so stali v bližini, tako da je bilo videti, kakor da so namenjeni v nasprotno smer. Cesar je rekel nato, da bi furmanom naredi dosti stroškov, ko bi jih morali sami okreniti v prejšnjo smer.

»Obrni jih zato spet tako, kakor so bili.«

Tudi to se je zgodilo. Nato je prosil Klepec, naj mu prineso dvanajst podkev; ko jih je vzel v roke, je vseh dvanajst podkev hkrati raztegnil. Ko je videl ta dokaz njegove moči, je rekel cesar:

»Na meji med Hrvaško in Kranjsko je turški velikan, devet centov⁴ težak. Ta nas poziva, naj mu postavimo nekoga za dvoboj nasproti. Če si ga upaš premagati, boš zelo ustregel mojemu cesarstvu, zakaj od tega dvoboja zavisi odločitev o posesti dežele.«

³ Popitov komentar: »Matevž Ravnikar - Poženčan je zapisal, da je bilo to prav na kresni dan, ko so se imeli voli navado bojevati« (Ravnikar - Poženčan 2005: 69).

⁴ V *Novicah* (1847), pa tudi v *Poženčanovih pravljicah* (Ravnikar - Poženčan 2005) in v zbirki *Moč ti*

Klepec je nato obljubil, da se bo pomeril z velikanom, ki je v bližini njegovega rojstnega kraja sramotil avstrijsko cesarsko hišo. Vse je bilo za dvoboj pripravljeno. Cesar in turški sultan sta prišla osebno, vsak je vodil svoje junake. Tedaj sta šla najprej k zajtrku. Turški velikan zahteva dvanajst meric vina, devet hlebcev kruha, Klepec pa pol merice vina in pol hlebca kruha. Z zaničevanjem je gledal med zajtrkom Turek na mnogo manjšega Klepca. Po zajtrku se je začel dvoboj. Junaka sta se izmenoma zgrabila za roke in Klepec je svojega nasprotnika tako stresel, da je le-ta izbruhal zaužiti zajtrk. V svojem pričakovanju prevarani sultan zakliče Klepcu:

»Pograbi ga in ga trešči ob zid!«

Zdaj stisne Klepec velikana in ga raztrešči ob zidu. Nato zasleduje turško vojsko do Belega grada, meče hlode za njo in z njimi mlati po Turkih. Pri Belem gradu je zasadil naposled svoj meč v zemljo in dejal, medtem ko je Turke zasledoval naprej:

»Če se bo meč sam pogreznil v zemljo, mi bo sila in potrebna pomoč, če bo pa sam zlezel iz zemlje, bom z lahkim trudom zmagal.«

Meč je zdaj lezel v zemljo zdaj prihajal iz nje. Po večkratnih težavah je bil Klepec vendarle zmagovalec nad Turki. Rusija je bila vesela te zmage in je odstopila Avstriji kos ozemlja vzdolž Donave. Klepcu je podaril vladar za plačilo velike lovske pravice in mu odpustil vse dajatve.

Klepec si je postavil leseno hišo, za kar je porabil tako debela debla, da so po tri drugo na drugem dala zadosti visoke stene. Hiša stoji, kakor je pravil nekdo, ki jo je videl, še zdaj v osilniški fari in spominja sosede na to, kakšen junak se je rodil v njihovem kraju.⁵

Pripoved je Ravnikar - Poženčan v slovenščini objavil v *Novicah* (Ravnikar - Poženčan 1847) približno deset let po nastanku rokopisa.⁶ V Ravnikarjevi pripovedi je bila moč Klepcu podeljena na dan Janeza Krstnika – torej o kresu, tako kakor v Zimovi povedki. Tokrat je motiv Klepčevega srečanja z volom opisan precej suhoparnejše in tudi ni omenjeno, da je vol zoomorfna podoba kresnika.

Čeprav sta prva zapisa o Petru Klepcu nastala v Loškem Potoku in v Beli krajini, danes v teh krajih izročila o njem ne najdemo več. Ne omenjata ga niti Lojze Zupanc (1944) niti Rudolf Mohar (1985), ki sta v teh krajih zbirala ljudske pripovedi.

Pred Ravnikar - Poženčanovo objavo je v *Kmetijskih in rokodeljskih novicah* leta 1846 izšel članek o Petru Klepcu, ki je doslej veljal za prvi zapis o Klepcu pri nas. Avtor je podpisan s psevdonimom *Sevčan*:

je dana (Šmitek 2005) piše 90 centov, kar bi bilo 9000 kg, kar pa je preveč celo za pravljice. Pravilno je devet centov, kakor piše v rokopisnem Kuretovem prevodu. Cent, stot, je namreč 100 kg.

⁵ Objavljeno v Kropelj 2008: 176–177.

⁶ Bila je ponatisnjena, npr. v Šmitek 2005: 26–28.

PETER KLEPEC, SILNI SLOVENSKI JUNAK

1. Ustno izročilo

Med druge slovenske junake, katerih spomin še ni na papirju, sliši tudi naš silni junak Peter Klepec. Od letega sim slišal v Osilnici⁷ tole pripovedovati.

Njega dni je bila strašna vojska na sveti. Velika derhal sovražnikov je pergromela po Hrovaškim za nekim kraljem, kateri jim je ušel s svojimi vojaki na hrib, ki se od tistega časa »Kraljev Verh« imenuje. Sovražniki so se unkraj Kraljeviga Verha v neki dolini vtaborili, kralj s svojimi vojaki pa je bil na Kraljevim Verhu. Iz sovražnikoviga tabra je peršel sleherni dan čverst korenjak, ki je mislil, da mu ga ni para pod soncem, ter je kraljevcam na vse usta zabavljaj, in jih na koražo klical. Ko se je priménilo, da je ošabni ptujec nekiga dne spet kralju in njegovim vojakam zabavljaj, se razserdi Peter Klepec, junak na glasu, zgrabi svoj meč in dere na ošabniga ptujca. Ker tačas še niso streljali, se vrisneta z meči, in krepka Petrova desnica podere ošabneža hitro na tla. Sovražniki to viditi, poberejo svoje kopita, ter pobegnejo čez hribe in doline. Kralj s svojo vojno pertisne za njim in vse pokonča. Osilničanje pravijo, da je bilo njim in nekterim sosednim hrovaškim selam v zahvalo Petroviga junaštva plemstvo podeljeno, kteriga so pa njih stari po nemarnosti zgubili.

To in nič več nisem mogel zvediti od tega junaškiga sina Slovenije. Popraševal sim po pesmi, ktera se morebiti od njega poje, toda v Osilnici nisim mogel zvediti za njo. Kdor je z Osilničani in sosednimi hrovaškimi seli bolj znan kakor jaz, bo morebiti kaj več zvedel od tega junaka.⁸ Težko de bi saj na sosednim Hrovaškim nobene pesme od tega slavniga moža ne peli.

Kakor Serb in Černogorec prepevata hrabre čine svojih junakov, ravno tako ohranjeta tudi Hrvat in Slovenec spomin svojih silnih junakov po pesmih prihodnim rodovam. – Morde bi se dalo tudi ime preganjaniga kralja zvediti? Na moje vprašanje, kdo de je bil preganjani kralj, je bilo odgovorjeno: »To sam dragi Bog zna, to se je vže davno pripetilo.«

2. Pojasnjenje ustniga izročila od Petra Klepca, in moje misli od preganjaniga kralja Kraljev Verh leži na Hrovaškim, ne zelo daleč od Osilnice. Je štučast in precej visok hrib. To ime ima od časov Klepčoviga junaštva. Meni so ga le od daleč kazali.

Od poprejšnjiga gosp. fajmoštra sim zvedel, de je še dan današnji v Osilniški fari in na sosednim Hrovaškim več ljudi, ki se za Klepca pišejo.

Kar Osilniško plemstvo vtiče, imajo tisti morebiti nar bolj prav, ki menijo, da so bile v starih časih ali morebiti zavoljo Klepčoviga junaštva ali pa zavoljo zmage nad Turki

⁷ Opomba v *Novicah*: »Osilnica je vozek jezik krajnske dežele. Leži ob Kopi in Čubránki. Proti severu ima hočevske planine. Osilniška farna cerkev ima še zdaj trden tabor, okoli kateriga so velikrat kervožejni Turki razsajali. Pisatelj.«

⁸ Opomba v *Novicah*: »Tudi gospod Poženčan so nam podali povest od glasovitiga Petra Klepca, ktero bomo po dokončanim pričujočim sostavku v *Novicah* natisniti dali. Vredništvo.«

Osilničanam in njih sosedom na Hrovaškem res kakšne posebne pravice (Privilegien) podeljene. Tode so Osilničanje premalo skerbeli, svoje pravice per postavni moči ohraniti. Niso dajali starih pisem v pravim časi poterdati, in so jih še clo zgrabili. Od nekdanjih posebnih pravic je njim zdaj še ta ostala, de sme vsak gospodar štiri vedra vina brez dacije iz Hrovaškiga prepeljati.

Teško je vganiti, katero vojsko ustno izročilo od Petra Klepca v misli jemlje? Kdo so bili sovražniki? In kdo preganjani kralji? Bo zagotovo javalne kdo vedel povedati.

Kolikor so meni zgodbe teh krajev znane, je bila imenovana vojska naj berže mongolska ali tatarska, preganjani kralj pa vogerski kralj Bela IV. ali pa kdo drugi iz njegove rodovine.

Kaj nam tedaj povejo zgodovinopisci od mongolske ali tatarske vojske in pobegnjenja vogrskiga kralja Bela IV. v ilirske kraje? Po besedah ruskiga zgodovinarja Karamzina je dal Oktaj, sin mogočniga Džingiskana, svojimu žlahtniku Batukanu 300.000 vojakov. Ti so ruske nezložne kneze zaporedoma premagali in oropali, ter z ljudmi strašne divjosti počeli, in jih na kupe pomorili. Kadar je bila Rusija pod košam, je razdelil Batukan svojo armado na dve trumi. Prva je derla skoz Poljsko in Moravško deželo na Nemce in Francoze. Tode jo je Jaroslav Zvezdogorski vstavil, ter s svojimi hrabrimi Čehi in Moravani na nekim berdi blizo Olomuca strašno pomahal in potolkel. To je bilo leta 1241. Druga Batukanova truma je imela svoje oko na Laško deželo. Mahne na Vogre, razprši njih moč na Šajevim Polji, ropa, požiga po Vogerskim in Hrovaškim za kraljem Belam IV., kateri je najpred v Zagreb pritekel in od ondod skoz Hrovaško primorje na Dalmatinske otoke pobegnil. Mongoli so hrumeli za njim. Na Grobničkim Polji, v Hrovaškim primorji, jih hrabri Hrovatje in drugi junaki tedanje Ilirije perčakajo, do dobriga nasekajo, ter Bela IV. preganjanja rešijo. To se je zgodilo leta 1242.

Premerimo zdaj še ustno izročilo z letemi zgodbami. – Tukaj je strašna vojska na sveti. Po Hrovaškim perdere derhal divjih Mongolov, pred njimi beži preganjani kralj v hrovaško primorje. Ker še tačas ni bilo cest v Primorje, se je Bela morebiti velikih rek deržal, ter je ob Kopi grede mogel blizo tistiga kraja priti, kjer je Kraljev Verh in Klepcov dom. Če je pa tudi sam Bela morebiti po kakim drugim poti v Primorje bežal, zna biti, de je kdo iz njegove rodovine v te kraje zašel, ki so ga znali napčno tudi kralja imenovati. Če še to premislimo, de se je to junaštvo moglo pred letam 1330 zgoditi, ker ustno izročilo pravi, de tačas še niso streljali, menim, de se bo v zgodbah ilirskih krajev teško kakošen kot najdel, kamor bi se dal Peter Klepec lepši uvrstiti, kakor k junakam Grobničkiga Polja, od katerih verli pevec dr. Demeter⁹ lepo poje rekoč:

Sretan komu nebo poda

Ko ovima na Grobniku

⁹ Hrvaški pesnik Dimitrij Demeter je v *Danici Ilirski* 3 (1839) med drugim objavil pesem o kralju Matjažu, ki pa je prevod nemške pesmi K. Ullepitscha (Bošković-Stulli 1973: 75).

Za slobodu svoga roda
 Izprazniti čašu priku
 Tko da mekšu postelj ište
 Neg za narod svoj ratište?! (Sevčan 1846)

Članek je primer nacionalizacije mita o Petru Klepcu (Moric 2015: 215), pri tem pa je zanimivo, da je Sevčan razložil zgodovinsko ozadje z napadi Mongolov, ki so med letoma 1237 in 1240 vdrli na Ogrsko. Kralj naj bi bil ogrski kralj Bela IV., ki je pred Mongoli bežal na dalmatinske otoke.

Zgodovinska razlaga je sicer zelo hipotetična, vendar pa se vidi, da je bil pisec seznanjen z zgodovinskim znanjem tistega časa. Njegova romantično-zgodovinska razlaga iz 19. stoletja, vezana na kralja Belo IV, je malo verjetna. Objava je izgubila vso pravljичnost in se je omejila na zgodovinsko pripoved o vojaških vpadih tujih vojsk in o bojih z njimi.

Prispevek je nastal v času, ko so narodni buditelji spodbujali dokumentiranje slovstvenega izročila in so iskali slovenskega junaka, ki bi se lahko postavil ob bok junakom drugih narodov in bi s svojim junaštvom utrdil slovensko narodno zavest. Zdi se, da je avtor skušal ugoditi tem željam in postaviti Petra Klepca na mesto slovenskega narodnega junaka.

Čeprav ljudske pesmi o Petru Klepcu niso znane, pa se je vendarle ohranila epska pesnitev »Klepec«, ki jo je spesnil pisatelj in politik Luka Svetec, rojen v Podgorju pri Kamniku sredi 19. stoletja. Čeprav je ep avtorska stvaritev, je vendarle zanimiv za razumevanje Klepčevega mita. Svetec jo je objavil v nadaljevanjih pod psevdonimom Podgorski v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* (Podgorski 1953), povzetek pa je naslednji:

Zgodba pripoveduje o lepi Zlati, hčerki vinodolskega kneza Radoslava, ki je živel v gradu na Grobniku. Za njeno roko so se potegovali številni snubci. Vest o njeni lepoti je dosegla tudi turškega ago, ki je prihrumel z vojsko na dvor in pregnal vse z gradu, le Zlato je obdržal, da mu bo žena. Knez Radoslav s sinovoma in podaniki je v izgnanstvu skušal Zlato rešiti. Z vojsko so se odpravili na grad, a jih je aga pregnal. Sinovoma je odsekal roko, kneza pa je ubil. Ko je to izvedel Klepec, ki je bil doma iz slovenske vasi in je že v mladosti ljubil Zlato, a je zaradi nizkega stanu ni mogel zasnuti, se je vrnil iz vojske. Napadel je ago in ga v dvoboju ubil, nato pa zapodi še turško vojsko. Zlata zelo oslabi, zato poroko s Klepcem prestavijo za eno leto. Toda ko je leto naokoli, Zlata umre, Klepec pa se ponovno poda v svet na vojsko.

V tej pesnitvi je Klepec slovenskega rodu, Zlata pa je hči hrvaškega kneza, ki jo Klepec reši pred turškim ago.

Leta 1860 je neznani avtor pod psevdonimom A. Š. (1860) objavil pripoved, v kateri je kot Klepčev rojstni kraj navedena vas Čabar. Zgodba pa gre v povzetku takole:

Pastirček Klepec je na pašniku prosil Boga za moč in ta mu jo je dal; sporočilo glasu iz oblakov je bilo: »Peter moč ti je dana, izderi grm, brezo, hojo!« Ko je šel nekoč pozneje cesar v boj proti Turkom na Reko, se je s turškim sultanom dogovoril, da se bo cesarski junak bojeval s turškim orjakom. Za cesarskega junaka se je ponudil Klepec, ki je Turka premagal, nato pa je s hojo pregnal še Turke.

V Čabru je še danes hlod iz hoje, ki jo je izpulil Klepec.

Ista pripoved je bila nekoliko skrajšana objavljena v *Vrtcu* leta 1880 nato pa še v *Ljubljanskem zvonu* (1882: 138).¹⁰ Zanimivo je, da v nobenem od zgodnjih virov Petru Klepcu moči ne podeli vila, kar je pogosto v poznejših različicah.

Prvi zapisi o Petru Klepcu so nastali pod vplivom romanticizma, ko je bila poudarjena narodotvorna vloga ljudskega slovstva in so še posebej podrejeni narodi v svoji tradicionalni kulturi iskali identiteto in samobitnost.

Hrvaške objave o Klepcu so se pojavile šele konec 19. stoletja. V *Narodnih novinah* leta 1892 je Dragutin Hirc objavil »Crtice o kotaru in čabarskome«, kjer omenja Petra Klepca (Hirc 1892). Prav tako je o njem pisal v potopisu *Gorski kotar* in omenil njegovo rojstno hišo v Malem Lugu (Hirc 1898).¹¹ Šest let za Hircem je pripovedi o Klepcu objavil tudi župnik Ivan Napomuk Jemeršič v svoji knjigi *Kopnom i morem do Plitvičkih jezera* (1904). Sledili so seveda še mnogi drugi zapisi in objave, vendar pa v tem članku obravnavam predvsem slovensko izročilo.

Ob koncu 20. stoletja je v zgornji Kolpski dolini na obeh straneh meje zbral kar štiri- najst pripovedi o Petru Klepcu Jože Primc (1997: 259–272). Vsebina je na kratko naslednja:

V pripovedi št. 264 iz Hriba pri Osilnici je Bog hodil po svetu in je videl, kako Petra Klepca iz Osilnice drugi tepejo. Uslišal ga je in mu je dal moč. (Primc 1997: 259)

V zgodbi št. 265 iz Sel pri Ribjeku je Peter Klepec nezakonski sin, doma iz Ribjeka, od koder sta se z mamo preselila v Mali Lug. Mama je prosila Mater Božjo Svetogorsko, naj pomaga sinu, Marija jo je uslišala in dala sinu moč. Ko so ga napadli ljudje iz Osilnice in Plešca oz. Zamosta, jih je premagal. Pulil je drevje, nosil grede. Upodobljen je na gostilni Kovač. (Primc 1997: 260)

Šele v zgodbi št. 266 iz Belce v Kočevju se pojavijo vile. Naredil jim je senco, vendar v sanjah. Bog pa je poslal angela, ki ga je poljubil in mu dal moč. Ko se je zbudil, je bil močan. Pri Osilnici je izruval tepko in jo zalučal v Kolpo. Napravil je veliko dobrih del domačinom in cesarju. (Primc 1997: 261)

¹⁰ Peter Klepec. Narodna Pripovedka. *Vertec* 10 (9), 1. 9. 1880, 138–139.

¹¹ Za pomoč pri iskanju hrvaškega izročila o Petru Klepcu se zahvaljujem kolegici dr. Ani Perinić Lewis iz Instituta za antropologiju v Zagrebu.

V zgodbi št. 267 iz Sokolov v Kočevju je Klepec na Sveti Gori pasel krave, ko je zagledal lepo žensko, ki je spala na soncu. Naredil ji je senco in v zahvalo mu je dala moč. V Malem Lugu so v neki hiši na podstrešju še trami, ki jih je prinesel. (Primc 1997: 262)

Tudi v zgodbi št. 268 iz Malega Luga so omenjene vile, ki jih je speči Peter Klepec videl na Sveti Gori in jim naredil senco. V zahvalo so ga obdarile z močjo. Ko so v Osilnico prišli Turki, so pripeljali v cerkev konje, da so iz oltarja zobali oves. Peter je izpulil češnjo in jih pregnal čez Kolpo do vasi Turki. (Primc 1997: 263)
Podobna je pripoved št. 270.

Vile so dale Klepcu moč tudi v primeru št. 269 iz Osilnice. Peter Klepec je pobegnul pred pastirji v Drago, kjer je vile zakril pred soncem, zato so mu dale moč. Med Sveto Goro in Hribom je srečal Turke, ko je težakom v gozd nesel bariglo vina. Z izrevano bukvijo jih je nagnal čez Fažunce in Osilnico. (Primc 1997: 264)

Vile rojenice so dale Klepcu moč v pripovedi št. 271, ko je nekoč pobegnul pred pastirji v Drago, kjer so se kopale pri potoku. Ko so ga zagledale, so pobegnile na drugo stran potoka in ga prosile, naj jim prinese obleke. (Primc 1997: 266)

Vile so dale Klepcu moč tudi v primeru št. 272.

O dvoboju z velikanom pri Reki pripoveduje zgodba št. 273; medtem ko je v primeru št. 274 Peter Klepec obiral češnjo v vasi Hrvatsko, ko so prišli Turki in ga izzivali, naj pride dol. Ko je prišel do polovice debla, ga je odlomil in vrh češnje vrgel na Turke, ki so prestrašeni zbežali proti Dimovcu. Klepec je pobral češnjeve veje in jih pregnal še do vasi, ki se po tem dogodku imenuje Turke.

Zgodba št. 275 iz Smrekarij v Kočevju pripoveduje, da je bil Peter Klepec rojen v Goračih v okolici Čabra. Služil je v Padovem nad Osilnico. V mladih letih se je z mamom odselil v Mali Lug, kjer so še danes njegova hiša in potomci. Del grede še danes gleda iz zidu nad gank. Moč je dobil, ko mu je mama rekla, naj se upre pastirjem, tedaj je izdril bukvico. Pri crikveniški trdnjavi je vsakega Turka, ki je prišel ven, zgrabil in vrgel v morje. (Primc 1997: 269)

O gredi Pitra Klepca pripovedujeta dve zgodbi iz Gerova in Malega Luga (št. 276 in 277). Peter Klepec je v hišo v Malem Lugu vgradil gredo iz hoje. Stesal jo je v Dragi v Klepčevi zemlji. Moč so mu dale vile, ker jim je prinesel obleko. Spodil je Turke in psoglavce.

V drugi polovici 20. stoletja so v Osilniški in Čabranski dolini poleg Jožeta Primca (1991, 1997) raziskovali tudi Anton Ožbolt (1974), Antun Burić (1979), Slavko Malnar (2002, 2007), Željko Malnar (2005), Jože Ožura (2002) in Marko Smole (2013, 2014, 2016, 2017).

RECEPCIJA IZROČILA O PETRU KLEPCU

Kakor piše Jože Primc, je bilo izročilo o Petru Klepcu po obeh svetovnih vojnah nekoliko pozabljeno, a je razmeroma kmalu ponovno oživelo:

V vsej deželi so na svojega junaka po zadnji vojni pozabili, saj pravljice niso bile zaželenne. [...] Prvi so se prebudili v krajevni skupnosti Osilnica in sicer po tistem, ko je izšla Ožboltova »Dežela Petra Klepca« (1974). Najprej so razglasili svojo krajevno skupnost za Deželo Petra Klepca in jo tudi označili s posebnimi tablami. Akademski kipar Stane Jarm, po rodu Osilničan, je izdelal kip Petra Klepca, ki je zdaj na steni Kovačeve gostilne v Osilnici. Lik Petra Klepca so začeli uporabljati za turistične spominke. (Primc 1991: 5)

V hrvaškem delu doline se je zanimanje za Petra Klepca prebudilo leta 1990, ko je rodbina Klepcev, ki izvira iz hiše v Malem Lugu, zahtevala, naj se o Klepcu napiše »čisto resnico«. Zaradi tega se je tudi Jože Primc odločil napisati knjižico *Peter Klepec in njegova dežela* (Primc 1991: 5).

Poimenovanje »Dežela Petra Klepca« naj bi služilo predvsem promocijskim namenom in spodbujanju turizma (Moric 2015: 211), saj je bila ta odročna in ekonomsko siromašna dolina skoraj pozabljena.

V Osilnici so v staro Kovačevo gostilno postavili lesen kip Petra Klepca, ki ga je izdelal akademski kipar Stane Jarm in stoji danes na dvorišču gostilne. Isti kipar je izdelal tudi leseni glavi Petra Klepca, ki služita kot konzoli v prenovljeni gostilni.

Do polemike, čigav junak je Peter Klepec, je torej prišlo v 90. letih prejšnjega stoletja. Od slovenske osamosvojitve leta 1991 prebivalce zgornje Kolpske doline ločuje državna meja med Slovenijo in Hrvaško. Nekoč povezano območje se je s slovensko-hrvaško mejo začelo nekoliko odtujevati. Mejni režim se je v preteklih letih še zaostрил, predvsem z uvedbo maloobmejnega prehoda pri Zamostu v letu 2007 in nato po vstopu Hrvaške v Evropsko unijo leta 2013 s schengensko mejo, katere režim ne popušča in je v zadnjih letih zaradi begunskih tokov vse strožji. Dolina je sicer kulturno povezano območje, kjer prebivalci še danes govorijo skupno narečje, ki ga imenujejo »govori ob Čabranki in zgornji Kolpi«, ker ne sprejemajo uradnega poimenovanja narečja »kostelski govori« (Smole 2010: 29). Vendar pa je na silo postavljena meja med prej složnimi prebivalci povzročila spore tudi o ustnem izročilu o Petru Klepcu, ki so si ga začeli lastiti prebivalci z obeh strani meje.

Glava Petra Klepca kot konzola v Kovačevi gostilni (danes Hotel Kovač) v Osilnici, delo akademskega kiparja Stanta Jarma (foto: M. Smole, 3. 6. 2017).

Marko Smole, ki je med drugim gradivom zbral tudi nekaj pripovedi o Petru Klepcu, je ob polemikah, ki so v 90. letih prejšnjega stoletja nastale v zvezi z njim, zapisal:

Pitr Kljpec, kot mu rečemo dolinci, je naš junak, le pogojno je narodni, čeprav so ga nekateri avtorji opredeljevali strogo nacionalno, prav tako kot nekateri domači politiki, ki se jim včasih še zareče o njegovi pripadnosti. (Smole, neobjavljeno gradivo)¹²

Kraji, kjer naj bi se rodil Peter Klepec, so v izročilu različni, saj si že prva zapisa o tem junaku nasprotujeta glede njegovega izvira. Janez Zima piše, da je bil Klepčev rojstni kraj Mali Log (danes Mali Lug), Ravnikar - Poženčan pa, da je bil Peter Klepec doma v Osilnici. Po nekaterih drugih virih naj bi se rodil celo v Čabru, Goračih in Ribjeku blizu Kočevja.

¹² Za podatek in gradivo se zahvaljujem mag. Marku Smoletu, ki mi je tudi v pogovoru posređoval marsikatero informacijo.

Po prepričanju večine današnjega prebivalstva te doline je bil Peter Klepec zgodovinska oseba. Na Hrvaškem njegovo rojstno hišo kažejo kot turistično znamenitost, pripovedujejo, da je bila Klepčeva hiša v Malem Lugu najbogatejša, a je žal zgorela, ko so med 2. svetovno vojno leta 1942 vas požgali Italijani. Po pripovedovanju je bila stara prek 800 let (Primc 1997: 272). Nekateri domačini iz hiše, ki danes stoji na tem mestu, menijo, da so potomci Petra Klepca (Primc 1991: 20). Na pročelju Klepčeve domačije je bil lesen kipec sedečega Klepca, ki si je podpiral glavo. Pred hišo danes stoji lesen kip, ki ga predstavlja, kako nosi gred, oblikoval ga je kipar Marijan Leš.

Kipi Petra Klepca so tudi v Sloveniji: že omenjeni kiparja Staneta Jarma je na dvorišču Kovarčeve gostilne oz. hotela, dva, ki ju je oblikoval Marijan Leš, z drevesom v rokah, stojita v Osilnici in na meji. Podobno kakor na Hrvaškem se imajo tudi na slovenski strani meje v vasi Ribjek za junakove potomce.

Ko mit o junaku postane pravljica, ljudje kaj kmalu prenesejo izročilo o njem na konkretno osebo iz »svoje preteklosti«, in to se je zgodilo tudi v primeru Petra Klepca. Ko nihče več ni verjel v mit o Klepcu, se je verjetje vanj preneslo v stvarnost oz. kognitivno realnost.

Domačini so se s Petrom Klepcem poistili celo tako močno, da nekateri med njimi menijo, da so Klepčevi potomci, zato bi lahko celo govorili o neke vrste ostenzivnem doživljanju izročila. Ostenzivnost je v folkloristiki opredelila Linda Dégh kot značilnost procesa, v katerem ljudje zgodbo podoživijo tako zelo, da jo imajo za resnično in jo pripeljejo v svoje življenje (Dégh in Vázsony 1983). Pozneje so koncept ostenzije definirali kot proces, pri katerem ljudje udejanijo motive in dogodke pripovedne folklore in na podlagi zgodbe oblikujejo svoje ravnanje (Kvartič 2017: 140). Pri izročilih o junakih se delna ostenzija lahko pojavi razmeroma pogosto.

S slovensko in hrvaško osamosvojitvijo je postal Peter Klepec »junak na meji«, in zato se je okoli njega odvila zgodba prilaščanja kulturne dediščine. Osamosvajanje Slovenije in Hrvaške je povzročilo tudi iskanje mitičnih korenin naroda v ljudskih junakih (Trobič 2005: 150), ki naj bi potrdili narodovo samobitnost. V primeru Petra Klepca pa so te težnje povzročile celo spor med prebivalci obeh sosednjih držav. Nastanek ločenih držav je nedvomno vplival na nesoglasja med tamkajšnjim prebivalstvom, saj imajo takšni diskurzi najmočnejši konfliktni potencial v času prelomnih dogodkov, ki so se zgodili v etnično-nacionalno definirani preteklosti (Fikfak 2009: 356). V primeru spora, povezanega s Petrom Klepcem, je vprašanje lastništva kulturne dediščine delno že prešlo iz lokalnega v nacionalni spor, saj predstavlja t. i. nesnovna kulturna dediščina tudi promocijo in ekonomsko dobroto države (Kockel 2007: 19). Zaradi tega prihaja danes pri ugotavljanju izvira junaka do dialoga ne le med prebivalci na obeh straneh meje, pač pa lahko pripelje tudi do spora med državnimi ustanovami, odgovornimi za vpise v registre nesnovne kulturne dediščine.

Lesen kip Petra Klepca pred Klepčevo domačijo v Malem Lugu, delo kiparja Marijana Leša (foto: M. Smole, 4. 6. 2017).

Lesen kip Petra Klepca na meji, delo kiparja Marijana Leša (foto: M. Smole, 3. 6. 2017).

INTERPRETACIJA IZROČILA O PETRU KLEPCU IN VZPOREDNICE Z DRUGIMI JUNAKI

Povezavo z mitološkim izročilom je zaslutil že Jakob Kelemina, ki je menil, da je Peter Klepec v svoji osnovi mitični sončni junak, postavljen v kmečke razmere (Kelemina 1930: 31). Sorodnost med Kresnikom in Klepcem pa je prvi opazil Marko Smole, ki je o tem pisal v knjigi o stavbni dediščini (Smole 2016: 195), obširneje pa tudi v članku (Smole 2017), raziskavo pa je razširil še na mitsko krajino, ki jo je lociral v dolini zgornje Kolpe in Čabranke.¹³ Sicer je na motiv borbe med voloma (kresnikoma), ki se pojavi v Poženčanovi pripovedi o Petru Klepcu, opozoril že Zmago Šmitek, vendar med Klepcem in Kresnikom ni potegnili vzporednice (Šmitek 2004: 168). Predvsem v prvih virih (Zima in Ravnikar - Poženčan) je ta očitna. Povezava med Kresnikom in Petrom Klepcem je ohranjena tudi v zapisu Frana Jurkovića, sodelavca Odsjeka za etnologijo HAZU, ki je v okolici Čabra leta 1953 zapisal zgodbo o Klepcu, kateremu podeli moč kresnik. Zgodba je, povzeto, sledeča:

Petar Klepac je živel v Malem Lugu na posestvu Josipa Klepca. V mladosti je bil pastir in drugi pastirji so ga pogosto topli. Nekega dne je prišel k njemu vol in mu rekel: »Petre, ko pride drugi vol nadme, vzemi leskovo vejo in tolči tega vola samo po nogah.« Tako se je zgodilo, prišel je drugi vol in s pomočjo Petra Klepca je ta vol, ki je bil v resnici nekakšen velikan - div Krijesnik (ime prihaja od besede Krijes, krijesnica), nasprotnega vola ubil. Petru Klepcu je rekel, naj poslušaj, kako zvonijo (zvonovi) na Madžarskem, in jih je slišal, za nagrado pa si je od Kresnika izbral moč. Postal je tako močan, da je prinesel ogromno gredo, ki je še danes, čeprav devetkrat krajša, v njegovi hiši. Na tramu nad oknom hiše Petra Klepca je letnica 1712. Postavil je cerkvico Matere Božje na Sveti Gori, od koder se vidi na štiri župe (župnije): Osilnico, Plešce, Hrib in Gerovo.

Pripovedi o Petru Klepcu se torej navezujejo na izročilo o kresnikih, ki se bojujejo na razpotjih z nasprotnim kresnikom v živalski podobi. Maja Bošković-Stulli, ki je pisala o kresnikih v Sloveniji in na Hrvaškem (v Istri in Dalmaciji), je imela za avtentično le zduhaško-čarovniško (lahko bi rekli celo šamanistično) kresniško izročilo, ne pa tudi mitološke (Bošković-Stulli 1960: 296). Pozneje je raziskave poglobila in dopolnila prvotno mnenje s spoznanjem, da ima dvoboj kresnikov v živalski podobi korenine v indoevropskem oz. protoslovanskem sakralnem tekstu, ki ohranja sledove starih verovanjskih predstav, ohranjene le v slovenskih virih (Bošković-Stulli 2003: 33–34).

Klepcu je torej podelil moč Kresnik, ob tem pa se lahko vprašamo, ali gre morda za prenos znanja oziroma moči na naslednika kakor pri iniciaciji oziroma posvetitvi v kresniške veščine. Miti so namreč pogosto zgrajeni po istem modelu kot posvetitveni obredi

¹³ Po teoriji Andreja Pleterskega je Smole na tem območju identificiral sveti trikotnik s svetišči Peruna, Mokoši in Veleša, ki jih je postavil na Kraljev vrh, Sveto Goro in Loško steno pri Ribjeku (Smole 2016: 159).

in to ritualno shemo je mogoče zaslediti tako v junaških mitih kot v čudežnih pravljicah (Meletinski 2006: 184).

V slovenskem izročilu so predstave o Kresniku povezane celo s slovanskim bogom Perunom, kar je odkrival že Nikolai Mikhailov (1996: 127–141) in pozneje tudi drugi raziskovalci. Motiv borbe med voloma, ki sta zoomorfni podobi kresnika in vedomca, namreč ohranja v svoji osnovi shemo starega slovanskega mita o boju Peruna z Velesom, ki se na zemlji spremeni v boj kresnika z vedomcem. Motiv najdemo tudi v Kresnikovem ciklu z ohranjenimi pripovedmi o kresnikih, ki so se v kresnih nočeh bojevali na križiščih za dobro letino svoje dežele. Zmago Šmitek je ločeval med ekstatičnim kresnikom in mitološkim Kresnikom, ki se oba bojujeta z nasprotnikom – vedomcem ali krivim kresnikom. Prvi ureja razmere na zemlji in skrbi za blaginjo domačega kraja (Šmitek 1998: 97–98, 2004: 145). V slovenskem izročilu ekstatični kresnik predstavlja nekakšnega vodjo lokalne skupnosti, šamana, ki med drugim tudi z borbami z nasprotnim kresnikom skrbi za dobrobit svoje vasi, svoje znanje pa preda izbranemu nasledniku. To izročilo se je na Primorskem ohranilo do današnjih dni.¹⁴

Pri takšnih junakih lahko torej spoznamo ostanke zelo starih arhetipov, ki si zgodovinske elemente in osebnosti zgolj sposojajo v skladu z aktualizacijo folklorne in izpolnjevanjem določenih družbeno-ideoloških zahtev. Gre za proces prehajanja od mitičnega k realistično-zgodovinskemu prikazu tekmištva med junakom in njegovim nasprotnikom (Šmitek 2012: 258–259).

V poznejših različicah je kresnika nadomestila vila, ki je Petru Klepcu podelila moč. Ta motiv ga povezuje z izročilom o kraljeviču Marku, ki v južnoslovanskih pripovedih in pesmih prav tako dobi moč od vile (prim. Šmitek 2012: 223–245). V slovenskem izročilu, npr. v zapisu Josipa Jurčiča, prejme kraljevič Marko moč od treh spečih vil, ki jih je zasenčil z brezovimi vejicami. Za zahvalo ga vsaka pomaže z nekim zeliščem, postaja vedno močnejši, najprej izdere brezov grm, nato zeleno brezo in nazadnje hrast (Jurčič 1869).¹⁵ Podobno tudi v povedki »Kraljevič Marko«, ki jo je objavil Fran Hubad (1890: 35–48), da kraljeviču Marku moč vila s planine. Ta pripoved je v svojem začetku skorajda identična z izročilom o Petru Klepcu.

Pri Srbih in tudi nekaterih drugih južnoslovanskih narodih je kraljevič Marko njihov največji tradicijski junak, povezujejo ga z Markom iz Prilepa, sinom kralja Vukašina, zgodovinskim Markom Mrnjavčevićem, ki je po bitki na Marici postal turški vazal in je vladal v letih 1371–1395. Kraljevič Marko je v slovenskem izročilu poznan tudi pod imenom knez Marko ali mladi Marko in so ga poznali skoraj v vseh slovenskih pokrajinah. Po mnenju Milka Matičetovega so bile pesmi o njem razširjene tudi v zahodni Sloveniji in so segle celo prek njenih meja v Rezijo, torej povsod, kamor je seglo naseljevanje Uskokov in Vlahov (Matičetov 1994: 49).

¹⁴ Npr. v povedki »Kresnik reši dekleta« (Tomšič 1989: 47, št. 28).

¹⁵ Ponatis v Šmitek 2005: 24.

Na Klepčevo izročilo in posledično tudi na izročilo o kraljeviču Marku se navezuje tudi pripoved o Bikcu Markcu, ki jo je v Prekmurju zapisal Števan Kühar (1915).¹⁶ Začetek pravljice je namreč skoraj identičen začetkom povedk, v katerih Petru Klepcu moč podeli vila:

Nekoč je živelo dekle, ki je imelo sina Markca. Živela sta v siromašni koči, saj je s težavo prislužila toliko, da sta se preživljala.

Leta so tekla in ko je sin že nekoliko zrasel, ga je poklical zdaj ta, zdaj drugi kmet, da je gnal njegove krave na pašo. Markec je res gonil na pašo. Bil pa je zelo pretepaški, kakor je več takih, zato so ga drugi pastirji začeli biti in vlačiti po tleh. Ker je bilo drugih več, on pa sam, so bili močnejši, tako da jih je Markec vselej največ izkupil. Markec pa ni rad prenašal, da so ga drugi pastirji tako zaničevali, zato se je vselej, ko je prignal krave na pašo, umaknil in se skrival pred drugimi pastirji.

Med skrivanjem je večkrat prišel na pust kraj, kamor ljudje niso zahajali. Nekoč je našel na tem kraju mlade vile. Markec teh vil ni poznal, stare pa ni bilo zraven. Dolgo jih je gledal in ko je opazil, da jih sonce močno žge, jim je naredil senco iz vej. Ker pa bi rad izvedel, kdo so, se je skrival za grm in tam čakal, da se vrne stara vila. Čez nekaj časa je prišla, in ko je videla, da so mlade vile v senci, je dejala:

»O, ko bi vedela, kdo je mojim mladim to dobroto napravil, bi mu izpolnila, kar bi želel.« Markec pa je imel samo to željo, da bi bil močan, zato se je oglasil:

»Jaz sem to napravil.«

Vila je nato rekla: »No, če si ti to napravil, mi povej, kakšno željo naj ti izpolnim.«

Markec je odgovoril: »Nič drugega ne želim kot to, da bi bil tako močan, da me drugi otroci ne bi mogli tepsti.«

Vila mu je rekla: »No, to ti lahko naredim. Trikrat te moram podojiti in tako boš močan, da se nihče ne bo mogel meriti s teboj.«

Ko ga je vila podojila, je bil že večer in treba je bilo gnati čredo domov. Vrnil se je k pastirjem. Pastirji pa so bili zelo jezni, ker Markec ni ostal pri živini in so morali oni paziti tudi na njegovo, in so ga začeli tepsti. Markec je zdaj že vedel, da je močnejši, zgrabil je prvega pastirja in ga vrgel v drugega. Nazadnje pa so pastirji le obvladali Markca, kajti on je bil sam, pastirjev pa je bilo več... (Kühar 1915)

Šele ko je vila tretjič podojila Markca, je bil tako močan, da je premagal vse pastirje.

Nadaljevanje zgodbe je povsem pravljичno; to lahko uvrstimo v mednarodna tipa (ad ATU 314A + 530). Pripoveduje namreč, kako gre Markec služiti k nekemu grofu, na paši premaga tri vrage, reši podzemno mesto in ujame zlata jabolka treh kraljičen.

Klepčeva motivika v pravljичni preobleki je tudi v belokranjski pravljici »Velikan mlinar«, ki jo je zapisal Lojze Zupanc (1956: 13–17). Zgodba povzeto pripoveduje

¹⁶ Ponatisa v Kühar 1988: 230–240 in Šmitek 2005: 28–38.

o osebenjekovem (gostačevem) sinu, ki je bil tako majhen kot palček. Nekoč, ko ga je vzel s seboj na polje, da bi zorala njivo, je palček očetu toliko sitnaril, naj mu da jesti in piti, da je ta nazadnje zaklel »da bi le prišel gozdni mož in te odnesel v svoj brlog!«. Komaj je to izrekel, že je iz bližnje loze prilomastil velikana, pograbil locnjevko¹⁷ s palčkom in oboje odnesel v gozd. Doma je velikana palčka dal svoji ženi za igračo. Velebaba pa ga je vzljubila in vsak dan s svojim mlekom nahranila. In palček je začel rasti kot konoplja. Po treh letih je že zrastel v moža. Takrat ga je gozdni mož odpeljal k največji bukvi v lozi in mu rekel, naj jo izpuli, a je bil še prešibak. Vrnila sta se in moral je še naprej piti Velebabino mleko. Po treh letih je zrastel v velikana in zdaj ga je gozdni mož peljal do najmočnejšega hrasta in mu ukazal naj ga izruva. Fant je objel hrast in ga izruval s koreninami vred. Toda velikanu se je še zmerom zdel prešibak za zlobni svet. In Velebaba je še tri leta hranila mladega velikana z mlekom. Zdaj je prerastel že gozdnega moža in Velebabo, kar mimogrede je podiral drevje, kot bi pulil travo, in zdaj sta ga reditelja odslovlila. Vrnil se je v domačo vas, oče se ga je prestrašil, ko ga je zagledal in zbežal. A velikana ga je ujel in se mu razkril kot njegov palček. Zoral mu je njivo, medtem mu je mati skuhalo južino v svinjskem kotlu, a mu je bilo premalo. Ni jih hotel žalostiti, zato je šel v drugo vas ob Kolpi. Tu niso imeli niti prgišča moke, ker se je v mlin ob Kolpi naselil vrag. Velikana je vruga zmlél v prah in vaščanom zmlél vso debelačo v moko in jo prinesel lačnim vaščanom. Zdaj se je naselil v dolini ob Kolpi in kadar koli je Kolpa upadla, da mlinarji niso mogli mleti debelače in pšenice, so povabili velikana, da jim je pihal na mlinska kolesa, dokler niso zmléli vse moke. Belokranjci pripovedujejo, da velikana mlinar še danes potuje po dolini Kolpe in piha v mlinska kolesa, kadar Kolpa upade.

Vilo je tokrat zamenjala divja žena Velebaba, ki je dojila palčka tako dolgo, da je zrastel v silnega velikana, ki je premagal vruga v mlinu in od tedaj pomagal domačinom mleti moko, kadar je voda v Kolpi upadla. Velikana mlinar je sicer pravljичni junak, ki je na začetku palček, prelevi pa se v junaka, ki je po eni strani podoben Petru Klepcu, po drugi pa istrskemu velikanu Veli Jožu.

Izredno moč, ki jo ima po verskih predstavah, ohranjenih v starih izročilih, materino (vilinsko) mleko, s katerim dobi junak moč, omenja tudi Viljem Urbas v monumentalnem delu *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi*, kjer piše, da sta bila ljudska junaka Klepec in Štempihar¹⁸ dojena do sedmega leta starosti.¹⁹

¹⁷ Belokranjska košara z ukrivljenim ročem in dnom.

¹⁸ Gorenjski silak Jože Štempihar z Olševka, ki se je konec 18. stoletja ukvarjal s tihotapstvom in trgovanjem z robo prek meje, si je – tako kot Martin Krpan – pridobil sloves ljudskega junaka. Tako kakor na Klepca se je tudi nanj navezal frazem »Močan je kot Štempihar« (Matija Valjavec, Štempihar. *Slovenija* 1848: 176; ponatis: Šmitek 2005: 39–42, št. 20).

¹⁹ Wilhelm Urbas, *Das Volksleben der Slovenen. V: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* [Bd. 8] Dunaj 1891: 368.

Izročilo o Petru Klepcu se v drugem delu nadaljuje z dvobojem med junakom in nasprotnim silakom ter boji s Turki. Motiv Klepčevega spopada s sovražnim velikanom na cesarskem dvoru ga ponovno približuje južnoslovanskemu epskemu izročilu o kraljeviču Marku, vendar pa je ob primerjavi obeh izročil očitno, da je Peter Klepec preprost junak, ki ni bil tako opevan in tudi ne tako ugleden kot kraljevič Marko.

Boj junaka s sovražnim silakom je značilen tudi za izročilo o Martinu Krpanu, ki ga je literarno ubesedil Fran Levstik (1858).²⁰ Za Krpana še zdaj ni jasno, ali je v osnovi literarni ali ljudski junak. Dokumentirano je sicer bilo, da so domačini pri Sv. Trojici na začetku 20. stoletja pokazali kot Krpanovo rojstno vas razvaline Vasišče v vasi Loči na Vačnem,²¹ danes pa je krajev, kjer naj bi Krpan živel, še mnogo več (Trobič 2005; Kropelj 2005: 227–230). Krpanu soroden je bil tudi Löl Kotlič, rezijanski Martin Krpan, na katerega je opozoril že Milko Matičetov (1963; gl. tudi Šmitek 2005: 61–65, št. 35); tudi ta se je boril z velikanom pred dunajskim dvorom.

Junaki Peter Klepec, kraljevič Marko in Martin Krpan so v slovenskem izročilu prikazani predvsem kot borci proti Turkom oz. Osmanom.²² Ime »Turek« je v zgodovini označevalo različne skupine ljudi v času Osmanskega cesarstva (1299–1923).²³ V predstavah lokalnega prebivalstva dežel, kamor so občasno vdirali Turki, lahko opazamo – kakor je ugotovil André Gingrich – koncept obmejnega orientalizma, ki se je ohranil v njihovem kolektivnem spominu. Opredelil ga je kot »razmeroma koherenten niz metafor in mitov, ki so zasidrani v ljudski in popularni kulturi« (Gingrich 1996: 119).

S Krpanom pa Klepca družijo tudi motivi kontrabantarstva – Martin Krpan prevaža (tihotapi) angleško sol in kresilne gobe, Peter Klepec pa čez mejo nosi vino. Oba si za to dejavnost od cesarja izprosi posebne pravice, Klepec pridobi celo oprostitev davka za celo vas. Takšno trgovanje oz. tihotapljenje je pomembno prispevalo k slovenskemu kmečkemu

²⁰ Prvo različico, ki je predvidoma nastala ok. leta 1855, je po rokopisu objavil Anton Slodnjak v Levstikovih *Zbranih delih III* (1931): Krpan z Vrha. Tu je Krpanovi zgodbi dodano še pravljico obarvano nadaljevanje.

²¹ A. Müllner, Die angebliche Heimat des Krpan. *Argo* 10, 1903: 50, nav. po Kelemina 1930: 376 in op. 260.

²² Do ustanovitve republike Turčije je ime veljalo celo za žaljivko, današnji pozitivni pomen mu je dal šele ustanovitelj moderne Turčije, Kemal Atatürk, ko je izjavil, kako ponosno zveni, če rečeš, da si Turek. Sodobni turški zgodovinarji zato razlikujejo med osmanskim in turškim obdobjem, med Osmani in Turki. (Jezernik 2012: 8). V letih 1396–1736 so »krvoločni Turki« nenehno, v daljših ali krajših intervalih, vpadali v slovenske dežele. Med roparskimi pohodi so razdejali mnoge vasi in v suženjstvo odpeljali množico ujetnikov, predvsem mladih deklet in fantov. Po zgodovinarju Josipu Grudnu je mogoče brez pretiravanja reči, da so Turki samo s Kranjskega odpeljali gotovo več kot tisoč ljudi in da so jih najmanj toliko tudi pobili (Nav. delo: 17).

²³ Značilno za slovensko izročilo je, da se junaki skoraj vedno borijo proti »Turkom«, takratnim Osmanom, ki so prišli v slovensko podzavest kot simbol vseh sovražnih napadalcev in roparskih plemen preteklih obdobj. V tem izročilu predstavlja bitka vojščaka s Turkom poraz nevernikov in krivovercev, vendar se je ta percepcija sčasoma spreminjala (Niewiara 2012: 192–193). Sovražni Turek je portretiran kot bogat, mogočen, ošaben, dobro oborožen in hudoben nasprotnik (Nav. delo: 197).

gospodarstvu in tudi v tem motivu se izraža odnos med preprostim slovenskim človekom in oblastnikom.

Tako kot pri Martinu Krpanu, je tudi pri Petru Klepcu poudarjen konflikt med navadnimi ljudmi in gospodo.

V hrvaškem izročilu je s tega vidika Petru Klepcu soroden Veli Jože, ki je postal simbol hrvaške Istre, še posebej z literarno priredbo Vladimirja Nazorja (1908). Povest govori o dobrem velikanu Joži, ki živi v okolici Motovuna. Predstavlja alegorijo narodove preteklosti, njegovih ponižanj in trpljenj, pa tudi moči in poguma, s katerim se je stoletja upiral tujim oblastnikom in ima značilnosti plemenitih roparjev, kakor jih je označil Eric Hobsbawm. Ti so bili dobrotljivi in niso bili v pravem sporu s samim virom pravice, naj je bil ta božanski ali človeški. In četudi sta v pripovedih pogosto ropar in kralj sprva v konfliktu, se na koncu vendarle pobotata, kakor npr. Robin Hood z angleškim kraljem Rihardom Levjesrčnim (Hobsbawm 2015: 73).²⁴

Po moči so junakom, kakršen je Peter Klepec, sorodni tudi drugi tradicijski silaki, ki jim je bil za vzor starogrški Herkul, med njimi npr. Mlinarjev Janez, horjulski hrust Podvrbosmuk,²⁵ močni Gadek na Pivškem (Žele 1996: 144), med literarnimi liki pa npr. Krjavel iz Jurčičevega romana *Deseti brat* (1866).

Simbolično sporočilnost Petra Klepca so številni avtorji in literati različno razlagali. Anton Ožbolt je, npr., zapisal, da je Peter Klepec v stoletjih zatiranja naroda postal simbol uporniškega duha revnih prebivalcev doline ob Kolpi in Čabranki, njenih pobežij in pogorij. Zato so bili ti ljudje zmeraj enega duha in ene misli in so v bojih s sovražniki zmagovali. Po zmagi pa so gospodarji, vladarji in cesarji vselej pozabili na Petra Klepca in njegove vojščake (Ožbolt 1974: 5). Ivan Cankar je v *Podobah iz sanj* Petra Klepca predstavil kot slabiča, ki namesto da bi moč uporabil in se rešil jarma, raje še naprej ostaja hlapec (Cankar 1917: 42–43). Anton Ocvirk je menil, da Cankar v svojem Petru Klepcu riše tragiko ene najbridkejših slovenskih značilnosti – pasivnosti (Ocvirk 1931: 245–247), Janko Kos pa, da spada Peter Klepec skupaj z Lepo Vido, Kraljem Matjažem in Kurentom med osrednje domišljajske like slovenskega ljudskega slovstva, ki so dobili v slovenski literaturi 19. in 20. stoletja posebno simbolno vrednost (Kos 1994: 322).²⁶ Kos je tudi opozoril, da dvoboj

²⁴ V slovenskem izročilu sodita mednje npr. Štempihar in Hudi Kljukec, vendar pa je velika razlika med izročilom o Petru Klepcu in Jožetu Štempiharju, ki so ga imenovali gorenjski Herkul z Olševka (Valjavec) in o Hudem Kljukcu, ki je bil v resnici Anže Košir. Dejanske osebe so postale pravljčni roparji, ki jemljejo bogatim in dajejo revnim.

²⁵ Za ta podatek se zahvaljujem mag. Marku Smoletu.

²⁶ Peter Klepec je našel svoje mesto v literarnih stvaritvah, tako slovenskih kot hrvaških. V slovenskem leposlovju je bil prvi, ki je o njem napisal epsko pesnitev, publicist Luka Svetec. Pod psevdonimom Podgorski je v *Novicah* 1853 v nadaljevanjih objavil precej razpotegnjen junaški ep *Klepec*. Druga literarna dela so sledila na začetku 20. stoletja, npr. Ivan Cankar *Podobe iz sanj* (1917). Govekarjeva (zloglasna) dramtizacija z živo kobilo na odru je razburila javnost in Cankarja (Hladnik 2002: 228). Najbolj poznana je povest Franceta Bevka *Peter Klepec* (1939/40), po kateri je med drugim nastala slikanica Marjana Mančka (1988). V pesmi Franceta Kosmača »Prešernov rod« (1946) je Klepec

šibkega junaka s silakom spominja na biblijsko zgodbo o Davidu in Goljatu, pa tudi na ljudsko pesem o Pegamu in Lambergarju (Kos 1994: 322), kar pa je, če poznamo globljo sporočilnost Klepčevega izročila, le navidezna podobnost.

SKLEP

Z vidika slovstvene folkloristike je Peter Klepec tradicijski junak, ki ima svoje korenine v mitu. Mit o junaku je najpogostejši in najbolj razširjen svetovni mit. Srečamo ga v vsakdanjem življenju v sanjah posameznika in ob konstruiranju kolektivne identitete (Huzjan 2016: 206). V primeru Petra Klepca opazimo, da se vloga junaka spreminja skladno z okoliščinami in potrebami prebivalstva, pri čemer se osrednji motiv – boj junaka s sovražnikom – posodablja. Podoba junaka je poleg tega pogosto postala element v graditvi narodne identitete, v kateri je utelešal ideale političnih in družbenih pričakovanj (Beller 2007: 374). V izročilu o Petru Klepcu lahko sledimo prehodu od kozmološkega mita o Kresniku k junaškemu mitu in nazadnje k sodobnemu junaku, v katerem narod vidi svojega zaščitnika. Danes pa je postal celo tržna dobrina.

Ohranjeno izročilo, še posebej najstarejši viri, torej potrjuje, da imajo pripovedi o Petru Klepcu korenine v Kresnikovem mitu. Po Meletinskem je mit zgodba o bogovih, ideologija ali primordialna resnica in je stvaritev kolektivne imaginacije, posreduje pa razsežnost človekovega dožemanja sveta (Meletinski 2006: 182). Ko se začnejo miti o stvarjenju umikati legendam, se začne predzgodovina, ki je sprva nejasna in zamračena, a se postopoma jasni v podrobnostih. Junaki postajajo vse manj pravljичni, dokler se zgodba v zadnjih obdobjih različnih krajevnih izročil nazadnje ne odpre v navadno dnevno svetlobo zapisanega časa (Campbell 2007: 354). Prav to pa lahko opazimo tudi pri razvojni poti izročila o Petru Klepcu, ki danes ljudem predstavlja zgodovinsko osebo, celo njihovega prednika, ki je bil silno močan, in to tako zelo, da je celo turško vojsko pregnal v beg.

V primeru Petra Klepca se torej ponovno potrjujejo ugotovitve raziskovalcev, kot sta Manfred Beller in Jelezar Meletinski, saj sta trdoživost mitov o junakih in njihova prilagodljivost novim okoliščinam izjemno močni. Takšno izročilo sodi, po Zipesovi memetski teoriji, med dobro zapomnljiva, kar ohranja mite o junakih zelo dolgo pri življenju (Zipes 2012: 17–20). Danes je izročilo o Petru Klepcu na obeh straneh meje zelo živo, ne toliko v

prisposoba za junaštvo. Ferdo Kozak je napisal novelo *Peter Klepec* (1971). Kostja Gatnik je v *Pavlihi* objavil satirični strip (1970), Koni Steinbacher pa risanko (1999). Dane Škerl je sestavil celo balet *Peter Klepec* in ga s tem ovekovečil na glasbenem področju. Jože Primc objavil zgodbo *Kako je Peter Klepec moč dobil* (2009). Nastala je lutkovna igrica Lutkovnega gledališča TRI: *Peter Klepec*, ki jo je po Bevkovi pravljici priredil Pavle Lužan; osnutek lutk je pripravil Marjan Manček. Knjižico za otroke *Peter Klepec* (1995) je napisal Dušan Čater. Na Hrvaškem je med drugim Zlatko Pochobradsky napisal pesem o *Pitru Klepcu* (Pochobradsky 2001: 98), Slavko Malnar pa pesem »Peter Klepec«. V krajevnem narečnem govoru je o Klepcu napisala pesem tudi pesnica Anka Žagar »Pitor Kljepac na Svite Guore sedi« (Pochobradsky 2001).

pripovedih kolikor v tržnih dejavnostih, in posledično so se tudi prebivalci zgornje Kolpske doline v zadnjem času še posebej močno identificirali z njim. K temu je pripomogla tudi meja, ki je nastala po osamosvojitvi Slovenije in Hrvaške leta 1991. Čeprav se ljudje te, sicer enotne regije, med seboj čutijo še vedno povezani, jih je meja vendarle zaznamovala in sprožila vprašanje nacionalne identifikacije in iskanje izvira Petra Klepca. Polemika med prebivalci na obeh straneh meje pa je dobila širše razsežnosti: ljudski junak Peter Klepec je namreč del nesnovne kulturne dediščine, tako hrvaške kot slovenske, ki je danes ne moremo obravnavati, ne da bi upoštevali tudi družbeno-ekonomske dobrine in vrednote.

REFERENCE

- A. Š. 1860. Kratkočasnica: Peter Klepec. Narodna Pripovedka. *Kmetijske in rokodelske novice* 18 (31): 244–245.
- Beller, Manfred. 2007. Myth. V: Manfred Beller in Joep Leerssen (ur.), *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey*. Amsterdam in New York: Rodopi (Studia imagologica; 13), 373–377.
- Bošković-Stulli, Maja. 1960. Kresnik-Krsnik, ein Wesen aus der kroatischen und slovenischen Volksüberlieferung. *Fabula* 3 (3): 275–298. DOI: <http://dx.doi.org//10.1515/fabl.1960.3.2.275>
- Bošković-Stulli, Maja. 1973. Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama. *Narodna umjetnost* 10: 71–88.
- Bošković-Stulli, Maja. 2003. On the Track of Kresnik and Benandante. V: Rajko Muršič in Irena Weber (ur.), *MESS Mediterranean Ethnological Summer-School 5: Piran/Pirano, Slovenia 2001 and 2002*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo (Zupaničeva knjižnica; 10), 13–40.
- Burić, Antun. 1979. *Povijesna antroponomija Gorskog Kotara u Hrvatskoj*. Rijeka: Založba Ivan Gašparac.
- Campbell, Joseph. 2007 (1949). *Junak tisočerih obrazov*. Nova Gorica: Eno.
- Cankar, Ivan. 1917. *Podobe iz sanj*. Ljubljana: Nova založba.
- Dégh, Linda in Andrew Vázsony. 1983. Does the Word “Dog” Bite? Ostensive Action: A Means of Legend Telling. *Journal of Folklore Research* 20 (1): 5–34. Dostopno na: <http://www.jstor.org/stable/3814298>
- Fikfak, Jurij. 2009. Simboli in ritualne prakse spora in sožitja: Nekateri italijansko-slovenski diskurzi. *Studia ethnologica Croatica* 21: 355–387. Dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/file/69838>
- Gingrich, André. 1996. Frontier Myths of Orientalism: The Muslim World in Public and in Popular Cultures of Central Europe. V: Borut Brumen in Bojan Baskar (ur.), *MESS: Mediterranean Ethnological Summer School 2*. Ljubljana: Inštitut za multikulturne raziskave, 99–127.
- Hirc, Dragutin. 1892. Crtica o kotaru i čabarskome. *Narodne novine* 200, 2. 9.: 4–5; 201, 3. 9.: 4.
- Hirc, Dragutin. 1898. *Gorski kotar: Slike opisi i putopisi*. Zagreb (ponatis: Rijeka, 1992).
- Hladnik, Miran. 2002. Pa začnimo pri Krpanu. *Sodobnost* 66 (2): 227–237.
- Hobsbawm, Eric. 2015 (2000). *Razbojniki*. Ljubljana: Založba /*cf. (Rdeča zbirka).
- Hubad, Fran. 1890. *Pripovedke za mladino III*. Ljubljana: J. Giontini.
- Huzjan, Vanja. 2016. Junak in vodja. *Traditiones* 45 (1): 201–214. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2016450113>

- Ježernik, Božidar. 2012. Imaginarni »Turek«. V: Božidar Jezernik (ur.), *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 7–26.
- Jurčič, Josip. 1869. Kako je Kraljevič Marko dobil moč. *Besednik* 1(4): 39–40.
- Kelemina, Jakob. 1930. *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kockel, Ulrich 2007. Reflexive Traditions and Heritage Production. V: Ulrich Kockel in Máiréad Nic Craith (ur.), *Cultural Heritages as Reflexive Traditions*. New York: Palgrave Macmillan, 19–33.
- Kos, Janko. 1994. Peter Klepec. V: *Enciklopedija Slovenije* 8. Ljubljana: Mladinska knjiga, 322.
- Kropej, Monika. 2005. Contemporary Legends from the Slovene Karst in Comparison with Fairylore and Belief Traditions. *Studia mythologica Slavica* 8: 227–250. Dostopno na: <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ZMGLV63J>
- Kropej, Monika. 2008. Metamorfoze ljudskega pripovedništva na Gorenjskem. *Traditiones* 37 (2): 169–216. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2008370207>
- Kvartič, Ambrož. 2017. *Pa se je to res zgodilo?: Sodobne povedke v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zupaničeva knjižnica; 42).
- Kühlar, Števan. 1915. O bikcu Markcu. *Veliki Kalendar za 1915*:120–130.
- Kühlar, Števan. 1988. *Ljudsko izročilo Prekmurja*. Vilko Novak (ur.). Murska Sobota: Pomurska založba.
- Levstik, Fran. 1858. Martin Kerpan z Verha. *Slovenski glasnik* 2 (1): 1–6, 2 (2): 25–31.
- Malnar, Slavko. 2002. *Pamejnek: Govor u Čabranskom kraju*. Čabar: Matica Hrvatska Čabar.
- Malnar, Slavko. 2007. *Povijest čabarskog kraja*. Čabar: Matica Hrvatska Čabar.
- Malnar, Željko. 2005. *Sveta Gora*. Delnice: Spectrum.
- Matičev, Milko. 1963. Löl Kotlič – Krpan iz Rezije. *Sodobnost* 11 (1): 250–254.
- Matičev, Milko. 1994. Pesmi o Marku (knezu, kraljeviču...) na Slovenskem. *Traditiones* 13: 49–62.
- Meletinski, Jeleazar. 2006 (1976). *Poetika mita*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Mikhailov, Nikolai. 1996. Fragment slovenskoj mifologičeskoj tradicii. V: *Koncept dviženija v jazyke i kul'ure*. Moskva: Rossijskaja akademija nauk, Institut slavjanovedenija i balkanistiki, 127–141.
- Mohar, Rudolf. 1985. *Srebrni zvon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Moric, Anja. 2015. From a (Local) Hero to an Allegory (National) of Weakness. *Ars & Humanitas* 9 (1): 204–226. Dostopno na: <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-Z8B2J5K>
- Niewiara, Aleksandra. 2012. »Ljubi sosed«, ta hudobni morilec – Podoba »Turka« v poljskem jeziku in kulturi. V: Božidar Jezernik (ur.), *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 187–204.
- Ocvirk, Anton. 1931. Slovenski kulturni problemi. *Ljubljanski zvon* 51 (4): 245–247.
- Ožbolt, Anton. 1974. *Dežela Petra Klepca*. Ljubljana: Založba Borec.
- Ožura, Jože. 2002. Peter Klepec. *Osilniška dolina* 8 (18): 8.
- Pochobradsky, Zlatko. 2001. *Kap svaje reči*. Čabar: Poglavarstvo grada Čabar.
- Podgorski (= Luka Svetec). 1853. Klepec. *Kmetijske in rokodelske novice* 11 (13): 52, 11 (25): 100.
- Primc, Jože. 1991. *Peter Klepec in njegova dežela*. Kočevje: Koordinacijski odbor za razvoj Zgornje Kolpske doline.

- Primc, Jože. 1997. *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline (od Babnega Polja in Prezida prek Gerova, Čabra, Osilnice, Kužlja, Kostela, Fare do Dola in Predgrada)*. Ljubljana: Kmečki glas (Glasovi; 15).
- Ravnikar - Poženčan, Matevž. 1847. Še ena povest od Petra Klepca. *Kmetijske in rokodelske novice* 5 (21), 26. 5.: 84.
- Ravnikar - Poženčan, Matevž. 2005. *Matevž Ravnikar, Poženčanove pravljice*. Marija Stanonik (ur.). Radovljica: Didakta.
- Rudež, Anton, Jožef Rudež in Janez Zima. 2010. *Od volklodlaka do Klepca: Vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Ilja Popit (ur.). Radovljica: Didakta 2010.
- Sevčan. 1846. Peter Klepec, silni slovenski junak. *Kmetijske in rokodelske novice* 4 (50): 200, 4 (51): 204.
- Smole, Marko. 2010. Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi. V: Naško Križnar (ur.), *Živa kulturna dediščina se predstavi*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 28–31.
- Smole, Marko. 2013. *Stavbna dediščina v dolini zgornje Kolpe in Čabranke / Stambena baština u dolini gornje Kupe i Čabranke*. Plešce in Čabar: Ogranak Matice Hrvatske.
- Smole, Marko. 2014. *Stavbna dediščina v dolini zgornje Kolpe in Čabranke I. nadaljevanje / Stambena baština u dolini gornje Kupe i Čabranke. I. nastavak*. Plešce in Čabar: Ogranak Matice Hrvatske.
- Smole, Marko. 2016. *Stavbna dediščina v dolini zgornje Kolpe in Čabranke II / Stambena baština u dolini gornje Kupe i Čabranke. II*. Čabar: Ogranak Matice Hrvatske.
- Smole, Marko. 2017. Sveti trikotnik doline zgornje Kolpe in Čabranke, o predkrščanski krščanski sakralizaciji prostora. [V pripravi za objavo].
- Stanonik, Marija. 2004. Peter Klepec. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 413.
- Šmitek, Zmago. 1998. Kresnik: An Attempt at a Mythological Reconstruction. *Studia mythologica Slavica* 1: 93–118.
- Šmitek, Zmago. 2004. *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šmitek, Zmago. *Moč ti je dana: Slovenske pripovedi o junakih in zgodovinskih osebnostih*. Radovljica: Didakta 2005 (Zakladnica slovenskih pripovedi).
- Šmitek, Zmago. 2012. *Poetika in logika slovenskih mitov: Ključi kraljestva*. Ljubljana: Študentska založba.
- Tomšič, Marjan. 1989. *Noč je moja, dan je tvoj: Istrske štorije*. Ljubljana: Kmečki glas (Glasovi; 2).
- Trobič, Milan. 2005. *Po Krpanovih sledeb*. Postojna: Amata.
- Zipes, Jack. 2012. *The Irresistible Fairy Tales: The Cultural and Social History of Genre*. Princeton in Oxford: Princeton University Press.
- Zupanc, Lojze. 1944. *Velikan Nenasit: Belokranjske pripovedke*. Ljubljana: Zadržna tiskarna.
- Zupanc, Lojze. 1956. *Zaklad na Kučarju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Žele, Andreja. 1996. *Kaku so živeli in si delali kratek cejt: Kratke štorije s Pivškega*. Ljubljana: Kmečki glas (Glasovi; 12).

FOLK HERO PETER KLEPEC IN THE MELTING POT OF DIFFERENT TRADITIONS

The narrative tradition on Peter Klepec has been particularly preserved in the valley of the Čabranka and the Upper Kolpa River, an area relatively recently divided by the state border between Slovenia and Croatia.

In terms of folkloristics, Peter Klepec is a traditional hero with mythological roots. The material about him that has been preserved to the present day demonstrates a transition from the cosmological myth of Kresnik – a Slovenian supernatural being connected with the sun, that ensured the prosperity of inhabitants – to the heroic myth of Peter Klepec and, finally, to narratives about him as a modern hero whom people perceive as their saviour. Later he is presented as part of their cultural heritage with which they attained a market niche. Moreover, the image of the Peter Klepec as a hero has become an element of national identity that embodies political ideals and social expectations.

Initially unclear and dim, many details of Klepec's heroic trajectory gradually become discernible. The hero slowly lost his legendary characteristics until different local traditions finally brought the story into the present. Existing popular tradition about Klepec includes several phases of development and was influenced by other mythopoetic elements connected with other heroes such as Kraljevič Marko, Martin Krpan and Veli Jože. Today, Peter Klepec is perceived as a historical figure, even as an ancestor, who possessed such exceptional strength that he was capable of driving away the entire Turkish army.

The findings of researchers such as Manfred Beller and Jeleazar Meletinski have once again been confirmed in the case of Peter Klepec, for the persistence of myths about heroes and their adaptability to new circumstances is extremely strong. According to the memetic theory of Jack Zipes (2012), such traditions are usually retained in people's minds, which perpetuate the heroic myth and keeps it alive. The popular tradition about Peter Klepec is still very much alive on both sides of the border, although more in terms of marketing possibilities than narratives. As a consequence, the population of the Upper Kolpa Valley still identifies with him; this identification has been particularly strong - even ostensive - in recent decades. One of the reasons for this is the new state border that was created after Slovenia attained independence in 1991. In spite of this, people living in this otherwise unified region still feel connected to each other. The border nevertheless had an impact on them, raising the question of intangible cultural heritage, and triggering the search for the origins of Peter Klepec.

Dr. Monika Kropelj Telban, znanstvena svetnica, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, monika@zrc-sazu.si